

עניינים

מבוא	2
1. זיהום סביבתי על ידי תאגידים	4
2. תחליפי מוסר	10
3. עקרונות המוסר במסגרת הזיהום התאגידי הסביבתי	19
סיכום	25
ביבליוגרפיה	27

מבוא

זיהום סביבתי הינו מצב שבו חומר מסוים מתפרק בסביבה והוא מסוכן לאדם ולסביבה. זיהום סביבתי יכול להתקיים באוויר, במים וביבשה, ולהוות סכנה ברורה בעבור בני האדם, בעלי החיים והמערכת האקולוגית בכללותה. השלכות הזיהום הסביבתי הינן נרחבות כמו פגיעה בבריאות האדם, פגיעה באזורי מחייה, פגיעה ביציבות מזג האוויר, פגיעות כלכליות ועוד.¹ מפעלים ותאגידים נמצאו כאחד הגורמים הבולטים שמשפיעים ויוצרים את הזיהום הסביבתי. לעיתים קרובות הזיהום הסביבתי נוצר כתוצאה מפעילות נורמטיבית של הארגון, ומעצם היותו פועל כך באופן טבעי הוא יוצר זיהום סביבתי. ישנן טענות שונות המסבירות מדוע מפעלים מזהמים, למשל: הטענה לפיה המפעלים נדרשים לזהם מעצם פעילותם הרגילה, לעיתים ההנהלה אינה מודעת לבעיית הזיהום או שאיננה יודעת כיצד להתמודד עם בעיית הזיהום מפאת היעדר הון אנושי מתאים או מגבלת נגישות למשאבים וטכנולוגיה.²

עמדה אחרת קובעת כי הארגון הינו מארג גדול של אנשים שבו ישנו מפגש יומי ותמידי של רעיונות, ערכים, נורמות ועמדות אישיות. במסגרת הארגון, ניתן לעצב התנהגות אתית באמצעות גורמי הנהלה שונים, כך שגם אם מנהל מסוים איננו מתחשב בהיבטים האתיים, המפגש והצורך לשתף פעולה עם מנהלים אחרים – כמו מנהלי מחלקות אחרות, מנהלי צוותים, רואי חשבון, עורכי דין, יועצים וכדומה, אלה יכולים להגביל את ההתנהגות הבלתי מוסרית של המנהלים כדוגמת זיהום הסביבתי שיוצר התאגיד. גם כאשר מנהל ארגון עשוי למשל לגלות אפס מודעות סביבתית או היעדר עניין מהזיהום הסביבתי, הוא עדיין עשוי להיחשף לעמדות מוסריות של גורמים אחרים בארגון או של גורמים חיצוניים לו כמו בעלי עניין, צרכנים, חקיקה וארגונים לא ממשלתיים, שכן מחזיקים בעמדות מוסריות ומחייבות את הארגון לפעול בצורה אתית ופחות מזהמת. מספיק כי בארגון יהיו סוכנים אחרים מוסריים שישפיעו על ההנהלה, והדבר בהחלט עשוי להביא לשימוש ראוי במשאבים סביבתיים ולהפחתה בזיהום הסביבתי. הסביבה היא הבית של האנושות, ומנהלים לא יכולים להתעלם מהזיהום שהם יוצרים הן מתוך אחריות אישית והן מתוך חשיפה לעמדות וגישות אחרות בארגון ומחוצה לו.³

שאלה: כיצד ניתן לעורר מודעות סביבתית אקולוגית אצל תאגידים מזהמים?

טענת המחקר: תאגידים לעיתים כבר מחזיקים במודעות סביבתית אקולוגית ומודעים לזיהום שהם יוצרים אך הם מתעלמים מהשקפות מוסריות לטובת הרווחים. כלומר, מנהל לא יוכל לטעון כי אין לו השקפות אתיות סביבתיות או היעדר חזון מוסרי, שכן האנשים שמסביבו עדיין יכולים לגלות ולעורר מודעות אתית סביבתית ולהמליץ לו על התנהגות מוסרית פרו-סביבתית, אולם ההחלטה של המנהל בסוף היא זאת שתכריע בנכונות לזהם את הסביבה.

מטרת המחקר היא לבחון את האופן שבו הארגון יכול לעורר מודעות סביבתית אקולוגית במטרה להפחית את הזיהום שהוא יוצר. המחקר יציג את האופן שבו הארגון מפתח השקפה ומודעות מוסרית, אך לעיתים הארגון בוחר להתעלם ממנה לטובת האינטרסים התאגידיים. המחקר יראה כי למנהלים ולכלל הארגון תמיד ישנה מודעות מוסרית מעצם היותם חשופים לעמדות, חוקים, נורמות וערכים אחרים, ולעובדי הארגון ישנה הבנה כלפי השפעות הזיהום הסביבתי, אך לעיתים ההנהלה והעובדים בוחרים במודע להתעלם מהמודעות המוסרית והבעיות המוסריות לטובת רווחים כלכליים.

מבנה המחקר: הפרק הראשון יבחן את נושא הזיהום הסביבתי על ידי תאגידים. בפרק זה אציג את ההגדרות של זיהום סביבתי, סוגי הזיהום, מדוע חברות בוחרות לזהם את הסביבה ומהן ההשפעות של הזיהום הסביבתי. הפרק השני בעבודה הינו פרק תחליפי המוסר. בפרק זה אבחן שלושה תחליפים המאפשרים ולעורר את המודעות של התאגיד כלפי הזיהום שהוא יוצר ואת האופן שבו ניתן להתמודד עם בעיית הזיהום. בפרק זה יוצגו שלושה תחליפי מוסר – השוק, החוק ותוכניות אכיפה בארגון, ובכל תחליף יוצגו נקודות החוזק של התחליף לצד החולשות והכשלים שלו. הפרק השלישי בעבודה יתמקד בעקרונות המוסר במסגרת הזיהום התאגידי הסביבתי. פרק זה יתאר שתי דילמות מוסריות שמתפתחות בעקבות הזיהום הסביבתי – התועלתנות ועיקרון החובות- הצו

1 U.N. Environment Assembly. (2020). *Dimensions of Pollution Air*. נידלה בתאריך

<https://web.unep.org/environmentassembly/air16.1.2020>

2 Prechel, H., & Zheng, L. (2012). Corporate characteristics, political embeddedness and environmental pollution by large US corporations. *Social Forces*, 90(3), pp. 949-954.

3 Robinson, R., & Shah, N. (2019). Business' Environmental Obligations and Reasoned Public Discourse: A Kantian Foundation for Analysis. *Journal of Business Ethics*, 159(4), pp. 1194-1195.

1. זיהום סביבתי על ידי תאגידים

בפרק זה אתאר באופן כללי את ההגדרות של זיהום סביבתי, סוגי הזיהום, מדוע חברות בוחרות לזהם את הסביבה ומהן ההשפעות של הזיהום הסביבתי. הפרק ימשש בסיס לעבודה זו בכדי להבין את מהות הזיהום התעשייתי וההשלכות שלו. באמצעות הפרק הנוכחי יהיה ניתן לפתח את הדיון המוסרי מאוחר יותר ולהבין את הבעיות והדילמות המוסריות הכרוכות בזיהום סביבתי על-ידי תאגידים.

הגדרות הזיהום הסביבתי

ההגדרות של זיהום סביבתי הינו מצב שבו חומר מסוים מתפרק בסביבה והוא מסוכן לאדם ולסביבה. לאורך שנים זיהום סביבתי נחשב לבעיה מקומית כאשר מפעל מסוים או פעילות אנושית מסוימת יצרה זיהום סביבתי מקומי, והנחת היסוד הייתה כי הזיהום הינו מקומי ומשפיע אך ורק על הסביבה הקרובה לזיהום. תפיסה זו הייתה יחסית נפוצה לפחות עד המחצית הראשונה של המאה ה-20. אולם שינויים בתפיסה זו החלו להתעורר לקראת סוף שנות ה-40 של המאה ה-20 כאשר מקרים של זיהום סביבתי מקומי החלו להשפיע על אזורים אחרים בעולם. למשל בשנת 1948 אירע אירוע זיהום אוויר חמור בעיירה דונורה – Donora במדינת פנסילבניה ארה"ב. ערפיח רעיל שנפלט לאוויר ממפעל פלדה מקומי, הוביל למותם של 20 תושבים מקומיים ועוד למאות פצועים. ערפיח זה נצפה ונטר באזורים אחרים בארה"ב כאשר הוא נישא באמצעות הרוח, ומאוחר יותר זוהו גם שאריות הזיהום של הערפיח על הקרקע.⁴

אירוע בעיירה דונורה נחשב לאירוע זיהום סביבתי מכון שכן הוא הצביע על מספר מאפיינים: זיהום סביבתי איננו מקומי אלא הוא משפיע על אזורים נרחבים והוא חוצה ערים ומדינות ללא קשר למקור הזיהום; זיהום סביבתי יכול להיווצר בצורות שונות (שעליהם ארחיב מיד) וזיהום סביבתי מוביל באופן ישיר ועקיף לפגיעה בבני אדם ובבעלי חיים, לצד פגיעה סביבתית (נושא שיורחב בהמשך). כתוצאה מהשלכות האירוע של עיירת דונורה והן אירועים נוספים כמו "ערפיח לונדון" בשנת 1952 שנוצר כתוצאה מתחנת כוח מקומית והוביל למותם של יותר מ-4,000 תושבים בעיר ומחוצה לה כתוצאה מסיבוכי בריאות מזיהום האוויר, החלה להתעורר תנועות חברתיות ודרישות ציבוריות שביקשו להתמודד עם הזיהום הסביבתי. ההבנה כי זיהום סביבתי מקומי יכול להשפיע על אזורים נרחבים ומרוחקים ממקור הזיהום עוררה מודעות ודרישה ציבורית הולכת ומתרחבת בעולם שנועדה להפעיל לחץ פוליטי בכדי ליצור חקיקה מתאימה נגד הזיהום הסביבתי. כיום המודעות הסביבתית נתפסת כמובנת מאיליה, אך חשוב לציין כי מדובר בהתעוררות ומודעות ציבורית שלא הייתה קיימת עד לפני מספר עשורים.⁵

סוגי הזיהום הסביבתי

הסוגים העיקריים של זיהום סביבתי הינם זיהום מים, קרקע ואוויר, לצד הגדרות נוספות של סוגי זיהומי אור, רעש, תרמי וגרעיני. זיהום מים הינו מצב של שחרור מים מזוהמים כמו כימיקלים, מי שופכין, שחרור נזלים מתעשייה – כמו נפט, כספית או רעלנים אחרים, ונזלים אלו פוגעים במקורות מים אחרים או טבעיים. זאת אומרת כי זיהום מים הינו הנוזל עצמו המזהם וגם הפגיעה במקורות מים אחרים.⁶

זיהום קרקע מוגדר כנוכחות של כימיקלים או מוצקים אחרים מסוכנים כמו מתכות כבדות, מתכות

Corbett, J. (2008). Environmental Pollution. In B. W. Lerner & K. L. Lerner (Eds.), *In Context Series. Climate Change: In Context (1)*. Detroit, MI: Gale, pp. 341-342.

Corbett. (2008), p. 342. ⁵

Mustansar-Hussain, C. & Keçili, R. (2020). Chapter 1: Environmental pollution and environmental analysis. *Modern Environmental Analysis Techniques for Pollutants*. Elsevier Inc, p. 1. ⁶